

Tudományos konferencia Karinthy Frigyesről

Tudományos ülésszakot rendezett Karinthy Frigyesről a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete és a Karinthy Frigyes Emlékbizottság május 17-én és 18-án Budapesten.

Elmondhatjuk, hogy a szervezők a bőség zavarával küszködtek, ami talán nem teljesen megszokott egy hivatalos évforduló megünnepléséhez kötött tudományos konferencián. Az előadók olyan nagy számban jelentkeztek, a javasolt előadástémák skálája pedig olyan széles volt, hogy komoly problémát jelentett a program összeállítás. S a rendelkezésre álló két nap még így is szűkösen bizonyult: a tizennyolc elhangzott előadás bizony próbára tette a hallgatóság kitartását. Kiderült, hogy Karinthy Frigyesről jóformán mindenkinek van mondanivalója, személyes élménye – hogy ennek az írónak egy kicsit adósa mindenki, aki a huszadik századi magyar irodalom iránt érdeklődik.

Rendhagyó volt ez a konferencia abból a szempontból is, hogy a felszólalók között sok volt a fiatal, sőt pályakezdőnek mondható kutató, irodalmár. Az ő szenvedélyes érdeklődésük mutatta meg igazán, hogy Karinthy Frigyes életműve milyen sok tisztázandó kérdést vet fel még ma is. S hogy ennek az életműnek az elmélyült, tárgyilagos vizsgálata kapcsán bizonyos irodalomtörténeti hagyományok és vélekedések is átértékelhetők és átértékelendők.

Az ülésszakot az Emlékbizottság nevében *Marton Frigyes* nyitotta meg. Méltatta a Karinthy Frigyes-émlékév eseménysorozatát, amelynek ez a konferencia volt az utolsó mozzanata, és hangot adott reményének, hogy az Emlékbizottság, átalakulva Budai 11 Baráti Körre folytatni fogja az író emlékének ápolását. Ezután *Bodnár György* vette át a szót, aki a tanácskozás első napján elnökölt. Szimbolikusnak nevezte, hogy a Karinthy-évfordulót a főváros egyik kerülete szervezte, az a kerület, amelyhez Karinthy Frigyes alakja olyannyira hozzánőtt. Logikus ez, hiszen ez az író a városias magyar irodalom megteremtéséért (s vele egy demokratikusabb Magyarországgal megteremtéséért) folytatott harc egyik kulcsfigurája volt.

A bevezető előadást a fiatal *Zipernovszky Kornél* tartotta „... A körön belül is kívül maradt” címmel. A címnek megfelelően azt igyekezett bizonyítani, hogy Karinthy többé-kevésbé kívülállóként kapcsolódott a Nyugat mozgalmához. Szövetséges és harcostárs volt, de – legalábbis a húszas évekig – megőrizte önállóságát és függetlenségét. Zipernovszky filológiaiilag is kimutatta, hogy ezt a különálló pozícióját a kortársak is pontosan érzékelték.

A filozófus *Kiss Endre* Karinthy gyermekkori naplói alapján elemezte a bontakozó írói személyiségnek azokat a vonásait, amelyek összhangba hozhatók az Osztrák–Magyar Monarchia „mélykultúrájával”. Elsősorban a többnyelvűség, a nyelvi relativitás élményének fontosságát hangsúlyozta, amely olyan nagy szerepet játszott Karinthy jellegzetes világszemléletének kialakulásában. *Pála Károly* a Karinthy-féle szépség fogalmát járta körül a húszas–harmincas évek publicisztikájának alapos elemzésével. Bemutatta, hogyan adta át helyét a „Nagy Enciklopédia” terve egyfajta agnoszticizmusnak, a racionalizmus pedig platonista metafizikának az író gondolkodásában.

Veres András Karinthy tudományfelfogásának stabil elemeit, majd változó vo-

násait követte nyomon. Hangsúlyozta, hogy ennek a kérdéskörnek a tisztázása Karinthy *gondolkodásának*, nem pedig *művészetének* megértéséhez nélkülözhetetlen elsősorban. Sorra vette a modern tudomány történetének nagy eseményeit, amelyek hatottak az író gondolkodására és világképének fejlődésére. Világszemléletének belső ellentmondásait abból vezette le, hogy Karinthy többféle tradíciót próbált őrizni, egyszerre ragaszkodott a felvilágosodás és a romantika örökségéhez. A harmincas években már a tudományt is felelőssé tette a szellem válságáért – noha továbbra is hinni akart benne.

Két előadás is foglalkozott a kritikus Karinthyval. *Bori Imre* a század első két évtizedében írt bírálatai alapján „a modern ízlés ifjú prófétájának” nevezte Karinthy Frigyest. Mint kifejtette, a magyar irodalomtudomány és kritikátörténet eddig figyelmen kívül hagyta ezeknek az írásoknak a jelentőségét. Különösen nagy figyelmet szentelt a Kosztolányiról és Füst Milánról írott bírálatoknak és választ keresett arra a kérdésre: hogyan tehetett szert a mindössze huszonnégy éves kritikus az ítéletnek erre az elképesztő biztonságra és éleslátásra? *Angyalosi Gergely* pedig amellett érvelt, hogy a látszólagos szétszórtság ellenére rekonstruálható Karinthy esztétikai és kritikai nézeteinek alapszerkezete.

A konferencia második napján először *Király István* elnökölt. Elmondta, milyen fontosnak tartja a lírikus Karinthy vizsgálatát, s talán ennél is fontosabbnak a *líráról gondolkodó* Karinthy felfogásának tisztázását. Karinthy Frigyes volt az objektív líra vonulatának első tudatosítója Magyarországon, s ez volt az alapja az Adyval való szembenállásának. Kétfajta líratípus összeütközéséről volt szó, amelyek a mai napig meghatározzák a magyar líra fejlődését. Király István végül kijelentette, hogy a merev vagy-vagy helyett ma már bátran képviselhetjük az is-is szempontját: nem szükséges az egyik lírafejlődési vonulatot a másikkal szemben választanunk.

Ezután három, Karinthy Frigyes lírájának szentelt előadás következett. *Rónay László* arra keresett választ, hogy mit jelentett a vers Karinthy számára? Az egyes költemények elemzésével mutatta be lírafelfogásának változásait a „nyugatos” hangvételtől az expresszionizmust előlegező, majd határozottan (ugyanakkor rendkívül egyénien) expresszionista alkotásokig. *Somlyó György* a „*Struggle for life*” című vers részletekbe hatoló vizsgálata alapján kutatta ennek a „tökéletes és befejezett műremeknek” a titkait. Ebben a versben Karinthy a Sztoa méltóságát találta meg újra a maga számára, s ezzel igen közel került ahhoz a világlátáshoz, amely József Attila *Két hexameter*-ében fejeződik ki. *Beck András* az *Egy reggel dátum nélkül* című költeményt elemezte, bőséges kitekintést nyújtva azokra a művekre (főként a *Kötéltáncra* és a *Mennyei riportra*), amelyeknek problematikája a vers művészi kérdésfelvetéseivel rokoníthatók. Különbséget tett a halál és a meghalás fogalma között Karinthy műveiben, s arra a következtetésre jutott, hogy egyedül ebben a versben sikerült művészileg kifejeznie az abszolút személytelenség élményét.

Dérczy Péter Karinthy prózai életművét tekintette át az epikai hagyományokhoz való viszony szemszögéből. Az író novelláiról szólván megállapította, hogy Karinthy nem képes és nem is akar elszakadni a prózai tradícióktól, ugyanakkor viszont rendkívül szabadon kezeli azokat. Prózája fő jellemzője a szerzői elbeszélésmód előtérbe nyomulása, ami helyenként a művészi siker korlátja is. Az idő- és térvisszonyok, valamint a jellemábrázolás poétikai sajátosságait elsősorban regényeiből ve-

zette le, kivételes szerepet juttatva az *Utazás a koponyám körül* című műnek. Ez a regény, mondta Dérczy, Karinthy prózai életművének csúcsa és összefoglalása; poétikailag tekintve pedig a megújulás lehetőségét is magában hordozta.

R. Takács *Olga* az ambíció, a siker és a kudarc motívumainak érvényesülését kereste Karinthy novelláiban. Kimutatta, hogy ezek az elemek nemcsak az író életrajzának megértéséhez fontosak, hanem meghatározzák egyes novelláinak belső felépítését is.

Nagy Sz. Péter „A jellem változásai a *Kötéltáncban*” címmel a Doppelgänger-motívum hagyományaival vetette össze a Karinthy-regény jellemeit. Ezután azt boncolta, hogy miképpen tükröződik a regényben a huszadik századi racionalizmus és irracionális nagy vitája.

A második nap délutánján *Szalay Károly* látta el az elnök tisztét. Méltatta a konferencia által felvetett problémák jelentőségét, majd kitért a Karinthy-kuatás néhány aktuális filológiai kérdésére. Ezután *G. F. Cushing*nak adta át a szót, aki megszokott, szépen árnyalt magyarságával Karinthy bíráló attitűdjét elemezte. Kitért néhány angolszász író (Swift, Wells, Leacock és Buttler) Karinthyra gyakorolt hatására, illetve – Buttler esetében – arra a mélyértelmű szellemi rokonságra, amely a két alkotó között kimutatható.

Kiss József az „*Igy irtok ti!*” jelentőségének meghatározásához járult hozzá azzal, hogy elhelyezte ezt a művet a paródia és a travesztia műfajának történetében, hangsúlyozva, hogy Karinthy a modern magyar irodalom előtt törte az utat. Részletesen kimutatta, hol és mennyiben tágitotta ki és újította meg ez a mű a paródia műfaját. *Fráter Zoltán* szintén ennek a műnek az első kiadását vetette össze a korábban megjelent paródiákkal, s ebből vont le értékes következtetéseket Karinthy írói technikájának és irodalomszemléletének változásairól. *Szörényi László* ugyancsak az „*Igy irtok ti!*” első kiadását vizsgálta, sorra véve Karinthynek a karikatúrák alapján rekonstruálható elképzeléseit a különböző irodalmi irányzatokról. Karinthy kultúrafelfogásának csiráit mutatta ki ebből a műből és utalt az író kultúrkritikai állásfoglalásainak kialakult, érett formáira.

Az utolsó két előadásban Karinthy és a színház illetve Karinthy és a film viszonya került terítékre. *Erdődy Edit* az író legjelentősebb színpadi művét, a *Holnap reggelt* helyezte el az életművön belül. Rámutatott a dráma alapkérdésének előzményeire Karinthy novellisztikájában, majd a darabot elemezve arra a következtetésre jutott, hogy ez a mű a maga korában a drámai forma megújítására tett kísérletek egyik legeredetibb változatát képviselte. Egyetlen irányzathoz sem sorolható egyértelműen, eredetisége éppen a különféle hatások sajátos ötvözésében van. *Veress József* felvázolta a huszadik század jelentős magyar íróinak és a filmnek a viszonyát; hangsúlyozta, hogy Karinthy ebből a szempontból is kivételes jelenség volt. Filmkritikáiban szinte egyedülálló módon jósolta meg a jövő útjait és általában a technikában rejlő lehetőségeket. Noha az író szoros kapcsolatban állt a kifejlődő magyar filmiparral (nemcsak forgatókönyvírást, hanem még némafilmek feliratozását is vállalta), ebből a kapcsolatból sajnos nem született jelentős filmalkotás. Vajon miért nem? Erre próbált magyarázatot találni *Veress József* előadása.

Nehéz, sőt, talán lehetetlen összegezni az előadások tematikai és megközelítései sokféleségét. Legfeljebb csak azt ismételhajjuk el, amit *Karinthy Ferenc* mon-

dott a konferencia résztvevőit köszöntve: ez az ülészak is azt tanúsítja, hogy Karinthy Frigyes él. S ahogy ő maga megjósolta, egyre előbb lesz az ezredfordulóhoz közeledve.

Angyalosi Gergely